

УДК 378:005.6

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.2.13>

О. І. СТЕПАНЕНКО

*кандидат педагогічних наук, асистент кафедри іноземних мов
математичних факультетів,
Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Електронна пошта: staplana777@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0598-6473>*

Ю. Б. СЕМЕНЯКО

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти,
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Запорізька область, Україна
Електронна пошта: yulia.nazaruk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4925-7662>*

А. М. ЦАПКО

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна
Електронна пошта: alla.tsapko@hnpu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5629-4448>*

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГА ПІД ВПЛИВОМ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті розглядається проблема формування цифрових компетентностей педагога під час кризових ситуацій в Україні – COVID-19 та війни в Україні. Вимушений перехід до дистанційного навчання спричинив трансформації в освітньому процесі, до яких педагоги, безумовно, повинні підлаштуватись. Адже формування мотивації та створення умов для їх навчання й саморозвитку упродовж професійної діяльності, модернізація на всіх рівнях освіти змісту, форм, методів та технологій навчання відповідають вимогам інформаційного громадянського полікультурного суспільства. Цифрові компетентності викладача набувають нового значення – це необхідність удосконалення, поглиблення знань, освоєння сучасних ефективних технологій, оновлення змісту освіти, комунікація в системі «викладач – студент».

Авторами були розглянуті вимоги та обов'язки педагога, розроблені декілька опитувальників, оформлених у Google-формах. Цей варіант був найпростішим і найзручнішим з точки зору потенційних респондентів.

В опитуванні взяло участь близько 130 педагогів та викладачів, різних закладів освіти – від шкільної до вищих навчальних закладів. Адже опитування були проведені під час Всеукраїнських конференцій та майстер-класів. Опитування показало, що більша частина педагогів впевнена в перерозподілі форм навчання та переважна більшість вважає, що буде панувати змішана форма навчання. Фактори, які спонукають викладача покращувати свої цифрові компетентності, були представлені в другому опитуванні. Респонденти зазначили, що збільшення фінансування, внутрішня мотивація та перспективи свого майбутнього саме в професії (в теорії та практиці викладання) є найбільш вагомими факторами для них. Усе це пояснюється тим, що багато вчителів залишили територію, на якій проживали, або навіть виїхали за кордон під час війни. Тому розуміння людьми, що вони потрібні, що їхня професія має вагомий внесок та цінність для держави, спонукає людину шукати різні методи та способи до цифрового навчання, до свого саморозвитку, самовдосконалення, а відтак – до пошуку тих цифрових платформ та засобів навчання, які є актуальними на даний момент.

Ключові слова: кваліфікація, цифрові компетентності, анкетування, цифрове навчання, мотивація, змішане навчання.

Постановка проблеми. Удосконалення структури підготовки, підвищення кваліфікації педагогів є пріоритетним завданням розвитку неперервної педагогічної освіти, спрямованого на впровадження академіологічних та аксіологічних засад у підготовці педагогічних кадрів. Адже формування мотивації та створення умов для їх навчання й саморозвитку упродовж професійної діяльності, модернізацію на всіх рівнях освіти змісту, форм, методів та технологій навчання відповідає вимогам інформаційного громадянського полікультурного суспільства. Аналіз останніх праць науковців [Карташова 2022] відзначають, що саме в період кризи – COVID-19 та війна 2022 р., розв'язана Росією проти України) значно зростає потреба в кваліфікованих кадрах. Адже саме висококваліфіковані управлінські, педагогічні, науково-педагогічні кадри здатні здолати кризу і його наслідки. Криза породжує проблеми, пов'язані із забезпеченням стабільного функціонування системи підвищення кваліфікації, управління нею, пошуку нових можливостей для підтримки освітнього процесу і науково-методичної діяльності без зниження якості освіти. Важливу увагу слід відмітити про підготовку та підвищення компетентностей педагогів в передвищих та вищих навчальних закладах. У вищій та передвищій освіті ці зміни можуть відбивати еволюцію від короткострокових «надзвичайних» або «реактивних» способів надання освіти в надзвичайних обставинах до стратегічних і стратегічних змін. Відтак, важливою педагогічною проблемою сьогодення є удосконалення та підвищення цифрових компетентностей педагогів в кризових ситуаціях, та базуючись на реаліях сьогодення – бажання студентів ефективно, максимально зручно отримувати необхідні фахові навички, що дозволять використати технології для навчання і академічних успіхів.

Аналіз попередніх досліджень. Здійснено комплексний аналіз науково-педагогічних джерел, який дав змогу виявити, що існує проблема формування цифрових компетентностей педагогів, викладачів вищих навчальних закладів (ВНЗ) та закладів передвищої фахової освіти (ЗПФО). Проблематика розглядалась в таких аспектах: особливості організації освітнього процесу в умовах інформатизації освіти; курси

підвищення кваліфікації в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти з використанням 3 інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ); упровадження інноваційних технологій в освітній процес кваліфікаційної підготовки. Питаннями ІКТ, підвищенні цифрових компетентностей займаються вчені О. Спірін, Л. Карташова, Н. Гущина, Н. Морзе, С. Сисоєва, Т. Сорочан. Але, зважаючи на нові кризові ситуації, які виникли в Україні, необхідні додаткові дослідження, які відкриють більше можливостей для підвищення цифрових компетентностей педагогів, особливо в період воєнних дій в Україні.

Метою статті є аналіз стану освітнього процесу та сьогодення, в зв'язку з кризовими ситуаціями в Україні – ковід-19 та війна, яка розпочалась в 2022 р., шляхом анкетування визначити, що впливає на цифрові компетентності педагогів, та чи є взаємозв'язок між кризовими ситуаціями та цифровими компетентностями.

Виклад основного матеріалу. Період воєнного стану та COVID-19 внесли корективи в навчальне середовище в Україні. Адже більш широкого застосування набуло дистанційне та змішане навчання, яке раніше використовувалось лише частково, хоча і в багатьох закладах України. Підвищення цифрових компетентностей педагогів, адміністрації має величезну роль для подальшого ефективного функціонування певного закладу та освіти в цілому.

Адже педагог професійного навчання:

- організує та проводить: теоретичне навчання із загальнопрофесійних та спеціальних навчальних предметів;
- організує та приймає активну участь в експериментальній та науково-дослідній праці з проблем професійного навчання;
- здійснює організаційно-методичну діяльність в навчальних закладах, а також в навчально-курсній мережі підприємств та організацій, створюючи педагогічні проекти змісту освіти, окремих методик навчання та інноваційної діяльності;
- розробляє навчально-методичну документацію [Професійне навчання, 2019].

Для формування та розвитку цифрової професійної компетентності педагогів та викладачів в закладах освіти необхідно створювати адекватне інформаційно-освітнє середовище

(ІОС), у якому можна впроваджувати інноваційні методи, форми, засоби навчання, комунікаційні технології, особливо цифрові. Аудиторії та лабораторії повинні бути оснащені технічними засобами, сучасними комп'ютерами, сучасними засобами для дистанційного навчання. Обов'язковою вимогою до викладача є постійний, дистанційний контроль знань студентів, цілодобовий доступ до навчальних матеріалів, проведення інтерактивних занять та різних конференцій, предметних фахових тренінгів для підвищення бази знань студентів. Рівень випускників забезпечує надбання випускниками компетентностей в обраних областях навчання, саме тому цифрова компетентність викладача закладів перед вищою фаховою та вищою освіти має надзвичайно високу цінність.

Цифрові компетентності викладача набувають нового значення – це необхідність удосконалення, поглиблення знань, освоєння сучасних ефективних технологій, оновлення змісту освіти, комунікація в системі викладач – студент.

Автори відмічають, що можна знайти такі визначення «компетентності» як «коло питань, явищ, в якому певна особа володіє авторитетністю, знанням, досвідом; коло повноважень, які належать будь-чому підпорядкуванню», «особисті можливості будь-якої особи, її кваліфікація (знання, досвід), які дозволяють брати участь у розробці визначеного кола рішень або самостійно приймати рішення при наявності визначених знань, навичок» [Словник української мови 1977].

Дистанційне та змішане навчання, під час воєнного стану, надає можливості організувати освітній процес в умовах війни. Водночас частина студентів та викладачі могли перебувати у небезпечних зонах – на територіях ведення бойових дій або тимчасово окупованих територіях – і можуть не мати можливості долучитися до нього. Разом з тим, студенти або викладачі, які перебувають у відносній безпеці, можуть не мати доступу до інтернет-покриття або не мати технічних засобів, наприклад телефону, комп'ютеру, ноутбуку. Кожного дня у більшості областей України оголошується повітряна тривога (у багатьох із них – по кілька разів на день), під час якої потрібно пройти в укриття. Це може

прямо впливати на організацію освітнього процесу та переривати його. Адже не всі укриття мають покриття Wi-Fi, але ще до технічних проблем може додаватись психологічна проблема, як небажання навчати та навчатись, не мати психологічних та моральних ресурсів для навчання.

Для того, щоб визначити, яким чином вплинула війна на цифрові компетентності викладача, авторами було створено декілька опитувальників, оформлених у Google-формах. Цей варіант був найпростішим і найзручнішим з точки зору потенційних респондентів. Він не мав часового обмеження на проходження опитування, передбачав можливість необов'язкових відповідей і переривання проходження опитування у будь-який момент. Тож загалом такий формат – за наявних умов проведення дослідження – мав бути максимально дружнім до респондентів. Разом з тим, він дозволив зробити висновки, що саме впливало на викладачів під час проведення занять, чи стали вони більше цікавитись технічними новинками, для удосконалення своїх занять, чи змінилось їх відношення до проведення занять, що стало ймовірною причиною. В опитуванні взяло участь близько 130 педагогів та викладачів, різних закладів освіти – від шкільної до вищих навчальних закладів. Адже опитування були проведені під час Всеукраїнських конференцій та майстер-класів. Частина відповідей була отримана в квітні, під час проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції, та частина в червні, під час проведення майстер-класів для керівників освіти, педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти.

Перший опитувальник включав питання, як викладачі бачать тенденції майбутнього викладання, чи зміняться мікротенденції освіти, її напрями (рис. 1).

Як ми можемо проаналізувати, більша частина педагогів впевнена, що відбудеться перерозподіл форм навчання та переважна більшість вважає, що в подальшому буде змішана форма навчання. Тому друга частина анкетування була направлена на визначення факторів, які будуть пріоритетні в майбутній освіті, можливість введення нових практик, технологій, цифрового простору для покращення якості освіти та підвищення кваліфікації викладача (рис. 2).

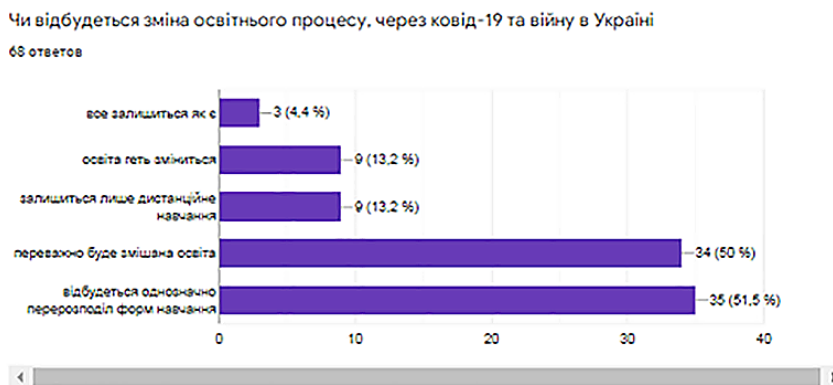

Рис. 1. Опитування педагогічних, науково-педагогічних працівників

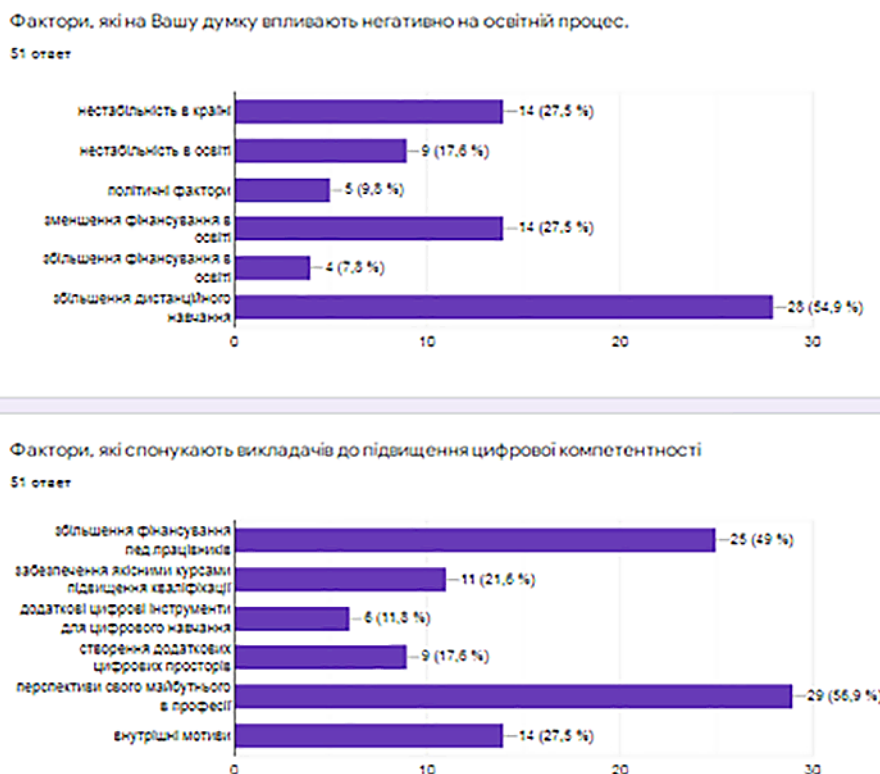

Рис. 2. Анкетування для визначення факторів впливу на покращення цифрової компетентності

Автори відмічають, що згідно опитування, більшість респондентів відмітили погіршення навчання через дистанційне навчання учнів та студентів, разом з тим нестабільність в країні та зменшення фінансування також, на думку опитуваних не покращують рівень освіти в цілому. Друге питання було спрямоване на визначення, що саме, які фактори спонукають викладача покращувати свої цифрові компетентності, як саме вони бачать свої перспективи. Більшість респондентів зазначили, що збільшення фінансування та перспективи

свого майбутнього саме в професії (педагогіці) є найбільш вагомими факторами. Це можна пояснити тим, що під час війни багато викладачів виїхали за територію свого міста, чи навіть країни. Тому розуміння людьми, що вони потрібні, що їхня професія має вагомий внесок та цінність для держави, спонукає людину шукати різні методи та способи до цифрового навчання, до свого саморозвитку, самовдосконалення, а відтак – до пошуку тих цифрових платформ та засобів навчання, які є актуальними на даний момент.

Разом з тим, респонденти мали змогу написати свій варіант, і найчастіше зустрічались такі пропозиції, як проведення тренінгів. Адже, дійсно тренінгові технології у процесі роботи з дорослими є досить дієвими. Погоджуємося із думками О. Аніщенко, Л. Лук'янової, В. Помилуйко про необхідність упровадження тренінгового навчання дорослої людини, оскільки воно активізує виявлення особистісної позиції, сприяє набуттю практичних умінь, навичок, здатностей і компетенцій, реалізує власне право приймати рішення, обирати види, форми, технології, методи, засоби здобуття знань, інтегрувати нову інформацію зі сформованим професійним і життєвим досвідом [Аніщенко 2013].

Разом з тим, невисокий відсоток педагогів відмітили фактори – додаткові цифрові інструменти та додаткові цифрові простори. Можна зробити висновок, що на зараз існує безліч цифрових інструментів, які доступні викладачу для підвищення своєї компетентності, але фінансове стимулювання зі сторони держави має на даний момент більший вплив. Адже зворотнього напрямку вже не буде. Ми маємо сьогодні ту цифрову епоху, яка створювалась переважно під тиском двох криз – ковід-19 та війни в Україні. І кожен педагог, викладач зобов'язаний підтримувати той курс, який створився, при цьому саме підвищуючи свої цифрові навички,

вміння, він зможе правильно та функціонально створити курс, лекцію, практично-лабораторну базу, яка забезпечить студента тими знаннями, які вони потребують.

Висновок. Авторами встановлено, що дистанційна та змішана форма навчання, на сьогодні є найбільш поширеною формою, яка може зберігатись і в майбутньому. Про це свідчить опитування, проведене авторами серед викладачів, педагогів, науково-педагогічних працівників. Найбільш вагомий фактор впливу є фінансовий та стабільність в країні, це можна зрозуміти, адже опитування проводилось під час воєнних дій, спричинених війною Росії проти України. Разом з тим, респонденти відзначають, що підвищення цифрових компетентностей прямо залежить від особистих, внутрішніх мотивів, якими є бажання підвищити свої знання, самооцінку. У багатьох навчальних закладах моделі «екстреного дистанційного навчання» прийняті під час пандемії, та продовжені під час війни поступляться місцем більше стійким і ґрунтовним, які будуть базуватись на гібридному і онлайн викладанні. Разом з тим, і адміністрації, і викладачам необхідно зосередитися на розробці надійних платформ, гібридних форм навчання, розробці навчальних програм і підвищення кваліфікації викладачів, що вимагатиме, в подальшому, більших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kartashova L. Sorochan T. Sovkina O. Sheremet T. DIGITAL TWIN OF POSTGRADUATE EDUCATIONAL INSTITUTION: ECOSYSTEM FOR TRANSFORMATION OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW. Danish scientific journal: pp. 46–51 (60). 2022.
2. Аніщенко О. Сучасні технології освіти дорослих : посіб. Кіровоград. 2013.
3. Професійне навчання. Національна металургійна академія України. Факультети, кафедри, центри. Кафедра інженерної педагогіки. 2019.
4. Сисоєва С. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально- методичний посібник. НАПН України, ін-т педагогічної освіти і дорослих. 2011.
5. Словник української мови. Наукова Думка. 1977.
6. Сорочан Т. Курикулум підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти галузі знань Педагогічна освіта: зб. робочих навчальних програм: авторський колектив. Київ. 2017.
7. Толочко С. Управління формуванням системної методологічної компетентності в педагогів у сфері неперервної освіти впродовж життя. Управління системами післядипломної освіти для сталого розвитку : монографія. Київ. 2019.

REFERENCES

1. Kartashova L. Sorochan T. Sovkina O. Sheremet (2022) DIGITAL TWIN OF POSTGRADUATE EDUCATIONAL INSTITUTION: ECOSYSTEM FOR TRANSFORMATION OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW. Danish scientific journal: pp. 46-51 (60). [in English]
2. Anischenko O. (2013) [Suchasni tehnologiyi osviti doroslih: posib. [Modern Adult Education Technology: Book], Vinnitsya. [in Ukrainian]

3. Profeslyne navchannya. (2019) [Professional Training. National metallurgical academy of Ukraine. Departments, chairs, centers. Department of engineering pedagogics]. [in Ukrainian]
4. Sisoeva S. (2011) Interaktivni tehnologiyi navchannya doroslih: navchalno- metodichniy posibnik. [Interactive technologies of adult education: teaching and methodological manual]. NAPN Ukrayini, In-t pedagogichnoyi osviti i doroslih. [in Ukrainian]
5. Slovník ukrajinskoyi movi (1977) [Dictionary of Ukrainian] Naukova Dumka. [in Ukrainian]
6. Sorochat T. (2017) Kurikulum pldvischennya kvalifikatsiyi pedagogichnih, naukovo-pedagogichnih pratsivnikiv ta kerivnikiv zakladiv osviti galuzi znan. [Curriculum of professional development of pedagogical, scientific and pedagogical workers and heads of educational institutions of the field of knowledge] Pedagogichna osvita: zb. robochih navchalnih program: avtorskiy kolektiv. Kyiv. [in Ukrainian]
7. Tolochko S. (2019) Upravlinnya formuvanniam sistemnoyi metodologichnoyi kompetentnosti v pedagogiv u sferi nepererвної osviti vprodovzh zhittya. [Managing the formation of systemic methodological competence in teachers in lifelong learning]. Upravlinnya sistemami pislyadiplomnoyi osviti dlya stalogo rozvitku: monografiya. Kyiv. [in Ukrainian]

O. I. STEPANENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor at the Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties, Educational and Scientific Institute of Philology of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
E-mail: steplena777@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0598-6473>

YU. B. SEMENIAKO

Ph.D., Senior Lecturer at the Department of Preschool Education, Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, Zaporizhzhia region, Ukraine
E-mail: Yulia.nazaruk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4925-7662>

A. M. TSAPKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of the Educology and Innovative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine
E-mail: alla.tsapko@hnpu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5629-4448>

THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCIES OF THE TEACHER UNDER THE IMPACT OF CRISIS SITUATIONS IN UKRAINE

The article deals with the problem of teachers' digital competences formation during such crises as COVID-19 and war in Ukraine. The forced transition to distance learning caused transformations in the educational process, to which teachers must certainly adapt. After all, the formation of motivation and creation of conditions for their training and self-development in the course of professional activity, modernization of the content, forms, methods and technologies of learning at all levels of education meet the requirements of an information civil multicultural society. The digital competences of the teacher acquire a new meaning – this is the need for improvement, deepening of knowledge, mastering of modern effective technologies, updating the content of education, and communication in the teacher-student system.

The authors considered the requirements and responsibilities of the teacher and developed several questionnaires designed in Google-forms. This option was the simplest and the most convenient from the point of view of potential respondents.

About 130 teachers and lecturers from various educational institutions – from school to higher institutions – participated in the survey. In fact, the surveys were conducted during All-Ukrainian conferences and master classes. The survey has

shown that the majority of teachers are confident in redistributing forms of education and the overwhelming majority believe that blended learning will prevail. The factors that encouraged teachers to improve their digital competences were presented in the second survey. Respondents indicated increased funding, intrinsic motivation, and prospects for their future in the profession (theory and practice of teaching) as the most critical factors for them. All of these can be explained by the fact that many teachers left the territory they had been living in or even moved abroad during the war.

Therefore, people's understanding that they are needed, and that their profession has a significant contribution and value to the state motivates them to seek different methods for digital learning, self-development, self-improvement, and thus, to search for those digital platforms and learning tools that are relevant at the moment.

Key words: qualifications, digital competencies, questionnaires, digital learning, motivation, blended learning.